

Radio Nord levde inte länge - men vilket liv det blev!

Den kommersiella radiostationen Radio Nord levde endast 16 månader på ett fartyg i början av 1960-talet - men vilket liv det blev.

Sveriges Radios högsta chefer höll krismöten. Riksdagen debatterade och regeringen rasade. I ett hemligt PM övervägdes drastiska åtgärder: störningssändare, ny lagstiftning - eller helt enkelt att kapa fartyget!

- Politikerna blev överraskade. De var inte beredda på utvecklingen, säger Lars-Åke Engblom, medieprofessor i Jönköping.

Klockan var strax efter tio på förmiddagen, onsdag den 8 mars 1961. Fartyget Bon Jour låg ankrat på internationellt vatten utanför Nynäshamn. Det var dags.

Sveriges mest betydelsefulla piratradio drog i gång sändningarna med Radio Nord-valsens "Kärleken i rymden", specialskriven av Evert Taube och framförd av nationalskalden själv med kör och orkester. En oväntat elegant inledning från en station som i eftermälet framställts som en sorts galen popradio. Stationens chef Jack Kotschack hälsade välkomna, berättade Expressen i en stor artikel samma dag och citerade hans introduktion:

- Kära lyssnare. Radio Nord är verklighet. Efter nära två års förberedelser och många förhinder har jag äran att presentera Europas modernaste radiostation.

Radio Nord var för 50 år sedan en fräck uppstickare, en kommersiell radiostation som dygnet runt spelade musiken som statliga Sveriges Radio inte ville ta i - och kallade "skvalmusik". Stationen var inte först av piraterna, men den blev populärast och fick en avgörande betydelse för radioutvecklingen i Sverige.

Man kunde ratta in våglängden 495 meter mellanvåg på radion och höra svenska diskjockeys spela Elvis Presley, Drifters, Paul Anka, Petula Clark och Ray Charles. Men också svensk populärmusik som Anita Lindblom, Lill-Babs, Siw Malmkvist, Little Gerhard och Ann-Louise Hansson. Men att Radio Nord ville vara så bred som möjligt - för att kunna sälja så mycket reklam som möjligt - stod klart på en gång. Här spelades jazz med Putte Wickman, klassiskt piano med Käbi Laretei, dragspel med Calle Jularbo, och smörsång med Carli Tornehave.

Sten Hedman, välkänd före detta hovreporter, var som 19-åring diskjockey på Radio Nord. Han berättar:

- Jag hade ett program som hette "Nordmorgon", en morgonshow, gags och musik varvat med reklam. Vi hade både inspelat och livesändningar. Jag var ute och tjänstgjorde på båten ett par veckor i stöten. Jag minns att det var jävligt gungigt. Båten låg för ankar mitt i farleden och dyningarna var värre än sjögång.

Siw Malmkvist - som redan var popstjärna med hits som "Flickor bak i bilen" och "Tunna skivor" och hade vunnit Melodifestivalen 1959 med "Augustin" - var gäst i första dagens sändningar.

Hon sjöng "April april", som hon en månad tidigare hade sjungit i Melodifestivalen och blivit fyra med.

- Jag var aldrig ute på fartyget. Mycket spelades in i studio och dumpades med flyg till båten, säger Siw Malmkvist, som redan hade en framgångsrik karriär i dåvarande Västtyskland att tänka på.

Jan Kotschack, son till piratstationens grundare, säger att hans far egentligen inte hade några mediepolitiska avsikter med Radio Nord.

- Hela grejen var att göra bra business. Från första dan gjorde han klart att det inte fick handla om politik eller religion - bara underhållning. Han kunde inte förstå vad problemet var. Radio Nord var aldrig olagligt, det låg på internationellt vatten och bröt möjligen mot lagens anda, säger Jan Kotschack.

I sin bok "Stick i väg, Jack!", som gavs ut 2009, berättar Jan Kotschack hur det gick till när hans pappa i juni 1959 kom hem från USA med en idé om kommersiell radio. En filmproducent och radiostationsägare i Texas vid namn Gordon McLendon var initiativtagare och finansiär. Båten var en tremastad stålskonare från Kiel i Västtyskland. Den registrerades i Nicaragua och chartrades sedan av ett bolag i Liechtenstein.

Trots att fartyget låg väl förankrat utanför Örnö var det i högsta grad på kollisionskurs med regeringen. En finsk flykting med det konstiga namnet Kotschack utmanade radiomonopolet och lagstiftningen. Dessutom försökte Radio Nord köpa över Sveriges Radios största stjärna, Lennart Hyland!

Sveriges Radios styrelseordförande Per Eckerberg var en månad efter Radio Nords premiär så uppretad att han beställde olaglig avlyssning av radiotrafiken mellan radiostationens kontor på Kammakargatan i Stockholm och fartyget Bon Jour.

Per Eckerberg skrev också ett ilsket brev till den socialdemokratiska statsministern Tage Erlander. Brevet finns återgivet i sin helhet i boken "Stick i väg Jack!" och är intressant läsning. Inte minst för att styrelseordföranden envisas med att skriva "skralmusik" i stället för "skvalmusik".

Han var bekymrad över att lyssnarna tycks gilla Radio Nord:

"Tyvärr framgår det av hos Sveriges Radios befintligt material att Radio Nords sändningar av banal skralmusik av enklaste slag, avlyssnas i en utsträckning som väcker förvåning."

Personen Jack Kotschack retade också upp många. Han var en driven affärsman, utåtriktad och inte skraj för något - utom havet. Han undvek så mycket han kunde att besöka fartyget Bon Jour.

- Han var en showman. Han älskade människor, och var totalt orädd för alla. Han kunde träffa världens mest kända och bara gå fram och hälsa. Han utgick från att alla ville träffa honom, säger Jan Kotschack.

Det är därför det finns en fin bild från Hollywood 1960 av Jack Kotschack när han med en drink i ena handen håller om den tidens kanske största stjärna, Marilyn Monroe.

- Jag undrar om det finns någon annan svensk som har fotats med Marilyn Monroe på det viset, säger Jan Kotschack och skrattar.

Alla hade åsikter om Jack Kotschack. SR-ordföranden Per Eckerberg benämnde Radio Nord-chefen "skum finsk flykting" i sitt brev till statsministern. Sten Hedman upplevde sin chef som en "rolig, företagsam kille med en massa idéer" och Siw Malmkvist hade som ung popstjärna stor respekt för mannen med mustaschen.

- Jag var lite rädd för honom. Han var så myndig, och såg lite farlig ut. Men han var säkert en bra karl. Jag kan inte säga att jag kände honom, säger hon.

Radio Nord överlevde endast 16 månader. Men redan efter två månaders sändningar fick Sveriges Radio mer pengar från regeringen för att kunna slå tillbaka. Den 4 maj 1961 startade underhållningschefen Tage Danielsson (ja, den Tage Danielsson) Melodiradion i P2 för att återvinna lyssnare från piraterna - och året därpå startades den helt nya kanalen P3 med en lättare ton än P1 och P2.

Jan Kotschack menar att Radio Nord hade en helt avgörande roll i radions utveckling i Sverige i början av 1960-talet.

- De hade topplistor, sändning dygnet runt, nyheter varje timme - inget av det fanns hos Sveriges Radio. Men de fick på nolltid resurser för att konkurrera ut piratradon, säger han.

Medieprofessor Lars-Åke Engblom:

- Radio Nord hade en alldeles självklar betydelse: de satte fart på Sveriges Radio och radioutvecklingen. Det var dessutom ungefär samtidigt som Radio Luxemburg utmanade SR genom att sända VM-matchen i boxning mellan Ingo och Floyd. Sveriges Radio valde ju att inte referera den.

Den 22 maj 1962 antog riksdagen en ny lag som förbjöd Radio Nord: "Lagen om förbud i vissa fall mot rundradiosändningar på öppna havet med mera". Jack Kotschack spelade som sista skiva "Stick i väg, Jack!" med Monica Zetterlund vid midnatt den 30 juni 1962.

Nu har det gått 50 år sedan Radio Nord drog i gång och radio- och tv-landskapet ser helt annorlunda ut. Men jubileet firas på många sätt: Siw Malmkvist, Ann-Louise Hansson och Lill-Babs åker på Radio Nord-turné runt riket i mars och april, flera lokalradiostationer tänker återutsända Radio Nord-program och från isbrytaren Sankt Erik blir det revival i samband med Skärgårdsmässan i Stockholm slutet av maj.

Bon Jour, fartyget som Radio Nord sände från, såldes och blev 1964 bas för den nya brittiska piratstationen Radio Caroline utanför Storbritanniens kust. Storyn om Radio Caroline blev häromåret en framgångsrik och Oscarnominerad film: "The boat that rocked" med Philip Seymour Hoffman, Rhys Ifans och Kenneth Branagh.

Det skulle Jack Kotschack - som avled 1988 - definitivt ha gillat.

Av Lars Lindström

lars.lindstrom@expressen.se